

DNT-VEILEDER
VERSJON 1.0

A photograph of three hikers walking away on a rocky mountain trail. The hiker in the lead is wearing a green jacket, and the two hikers behind are wearing black and orange jackets. The landscape is rugged with low-lying vegetation and large rocks. The sky is overcast with grey clouds.

Natur- og miljøvurderinger av ruter og turmål

Veiledning sjekkpunkter sjekklister

HVA

Veilederen er et verktøy for enkel kartlegging av natur- og miljøforhold for ruter og turmål, og vil dekke sentrale temaer innen arbeidet med *besøksforvaltning*.

HVEM

Den er ment for alle som har et ansvar for oppfølging av ruter og turmål, og ikke nødvendigvis har noen formell, naturfaglig kompetanse.

Normalt god allmennkunnskap om natur- og miljøforhold og brukbart med lokalkunnskap vil likevel være en fordel.

HVORDAN

Det er lagt opp til at hvert enkelt sjekkpunkt vurderes hver for seg, og at bruken i stor grad tilpasses relevans, behov og forutsetninger lokalt.

Merk at verktøyet er ment for kartlegging, avklaringer og vurderinger, og ikke gjennomføring av konkrete tilretteleggingstiltak.

HVORFOR

En gjennomført kartlegging vil gi et vurderingsgrunnlag før etablering, tilrettelegging eller markedsføring av ruter og turmål, eller for å følge opp dagens bruk.

Hensikten er å bevare naturverdier og opplevelseskvaliteter, bidra til nødvendige avklaringer og synliggjøre eventuelle utfordringer.

Veilederen vil også bidra til å heve bevisstheten om og kjennskap til aktuelle natur- og miljøutfordringer blant brukerne, og den legger til rette for en felles, systematisk metode for slik kartlegging.

Veilederen er utarbeidet ved seksjon for natur og bærekraft, DNT sentralt med støtte fra Finsefondet.

Kontaktinformasjon: DNT administrasjon, Telefon: (+47) 4000 1868, E-post: info@dnt.no

Forside: På tur til Høgevarde, Norefjell Foto: Trond Espen Haug

INNHOOLD

A. VEILEDNING (S. 4)	Om hvordan verktøyet brukes og bakgrunnsinformasjon
B. SJEKKPUNKTER (S. 15)	Beskrivelse av de aktuelle sjekkpunktene
C. SJEKKLISTE (S. 30)	Noteringsark med alle sjekkpunktene

TABELLEN VISER INNHALDET I SJEKKLISTA

1 OMRÅDET	6 VEGETASJON OG TERRENG
1.1 Beskrivelse av området	6.1 Tørt, tynt og løst
1.2 Opplevelseskvaliteter	6.2 Myr, fuktig og vått
1.3 Sesong	6.3 Bratt
2 INTERESSER	6.4 Rødlista
2.1 Interessenter	7 FUGL OG DYRELIV
2.2 Brukere	7.1 Myr og våtmark
3 TRANSPORT OG INFRASTRUKTUR	7.2 Vann
3.1 Transport	7.3 Gammel skog
3.2 Parkering	7.4 Kulturlandskap
3.3 Annen infrastruktur	7.5 Hekkeområder
4 SIKKERHET	7.6 Trekkveier
4.1 Sikkerhet	7.7 Villrein
5 KULTURMINNER	7.8 Rødlista
5.1 Kulturminner	8 ANNET

I del B, sjekkpunkter, beskrives hvert av disse punktene.

KILDER

Veilederen er i hovedsak basert på Miljødirektoratets veiledere innen besøksforvaltning og NINAs håndbok om sårbarhetsvurdering av vegetasjon og dyreliv.

MILJØDIREKTORATET

Besøksforvaltning av mye brukte naturområder: [LENKE](#)

Besøksforvaltning i Norske verneområder: [LENKE](#)

NINA - TEMAHEFTE 73

Håndbok - Sårbarhetsvurdering av ferdselslokaliteter i verneområder, for vegetasjon og dyreliv (Mai -22): [LENKE](#)

A. VEILEDNING

INNHOLD:	
A.1	Planlegging og gjennomføring (S. 4)
A.2	Om sjekkpunktene og sjekklista (S. 7)
A.3	Kilder til informasjon (S. 10)
A.4	Bakgrunnsstoff (S. 12)

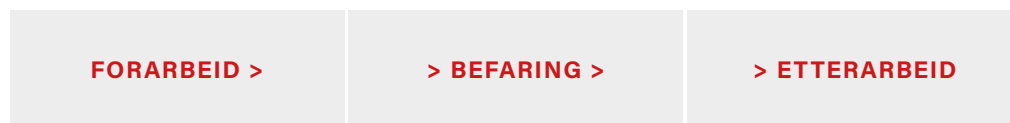
A.1 - PLANLEGGING OG GJENNOMFØRING

Bruken av verktøyet bør i stor grad tilpasses relevans, behov og forutsetninger lokalt.

Det er naturlig å legge mest ressurser i arbeidet med ruter og turmål som berører verneområder, der det er eller kan forventes mange besøkende eller der man har kjennskap til opplagte utfordringer.

Resultatet av en kartlegging vil naturlig nok henge sammen med ressursene som legges i arbeidet. I mange tilfeller vil det være riktig å gjøre kartleggingen helt enkel, heller enn at den ikke gjøres.

EN KARTLEGGING KAN DELES I TRE FASER:

FORARBEID

1. Gjør en tydelig avgrensning av ruta/turmålet som skal vurderes.
2. Beskriv hva som er planen (forventningene) med ruta/turmålet:
Skal ruta/turmålet klareres for videre, ny eller økt bruk? Dette kan handle om å kvalitetssikre en eksisterende mye brukt rute, helt eller delvis omlegging av en rute eller markedsføring av et turmål med sikte på å øke antall besøkende.
3. Bruk gjerne et kart til å notere på. For komplekse og lange ruter, kan det være en fordel å dele den opp i flere segmenter. Det kan være korte ruter som er komplekse, der man bør ha rimelig detaljerte kart, og det kan være lange ruter med «enkel», ensartet natur som kan håndteres under ett.

4. Ta så utgangspunkt i sjekklista: Lista samsvarer med hvert sitt punkt i delen med sjekkpunkter. Hver av punktene vurderes som en hovedregel hver for seg.
- For hvert sjekkpunkt er det fire valg:

	Ikke vurdert	Ikke relevant	Klarert – OK	Oppfølging
Sjekkpunkt # X.X			X.X / referanse	

- Vurder, kryss av og lag referanser til egne notater. Bruk gjerne sjekkpunktets tallkode som referanse til notatene.
- Mange av punktene vil ofte kunne sjekkes helt eller delvis ut som en del av forarbeidet. Vurderingene kan basere seg på egne eller andre ressurspersoners lokalkunnskap, avklaringer med andre aktører og tilgjengelige datakilder. Se tabell over aktuelle informasjonskilder lenger ned.

BEFARING

For å gjøre en totalvurdering av ruta eller turmålet, vil det som regel være nødvendig med en befaring.

- På befaringen kartlegges de punktene i sjekklista som ikke er ferdig vurdert etter forarbeidet. Dette kan være konkrete lokaliteter som bør vurderes nærmere eller mer generelle forhold.
- Husk:
  - Kart med gode henvisninger fra forarbeidet,
  - Bruk eventuelt også flybilder (norgebilder.no) som tillegg til kart.
  - Ta bilder for dokumentasjon. Det vil være en fordel om bildene enkelt kan kobles til kart og posisjon i terrenget. Ta gjerne oversiktsbilder, før det zoomes inn på detaljene. Moderne kameraer og telefoner har gjerne en innebygd GPS-basert posisjonstjeneste. Husk at denne må aktiveres før bruk.

ETTERARBEID

Lag en oppsummering basert på forarbeidet og befaringen:

1. Har det blitt avdekket noen utfordringer knyttet til noen av punktene, og hvilke vurderinger har i så fall blitt gjort?

2. Noter ned eventuelle;
  - a. hensyn som er tatt,
  - b. tilpasninger som er gjort,
  - c. sjekkpunkter som bør vurderes nærmere og
  - d. behov for tiltak som vil kreve videre oppfølging.

3. Bruk gjerne henvisning til bilder og kart som tillegg til oppsummeringen.

Som en del av oppsummeringen bør man forsøke å konkludere:

- Kan ruta/turmålet vurderes som egenklarert for tiltenkt bruk?
- Er det behov for noen avklaringer, tilpasninger eller tiltak?
- Er det avdekket forhold som bør vurderes nærmere, inkludert mulig omlegging eller nedlegging?

A.2 - OM SJEKKNPUNKTENE OG SJEKKLISTA

Sjekklista (Del C) gir en oversikt over hvilke punkter som inngår i en kartlegging. Under **sjekkpunkter (Del B)** beskrives hvert av disse punktene – om hva som skal beskrives, vurderes eller avklares, og hva som eventuelt kan være problematisk.

FOR HVERT SJEKKNPUNKT ER DET FIRE VALG:

Sjekkpunkt - X.X	
Ikke vurdert	Punktet har ikke blitt vurdert > Ikke grunnlag for klarering.
Ikke relevant	Punktet har blitt vurdert som ikke relevant > Klarering OK.
Klarert – OK	Punktet er relevant, men vurdert til å ikke være problematisk > Klarering OK.
Oppfølging	Funn av ett eller flere forhold som bør følges opp gjennom ytterligere vurderinger, tilpasninger eller tiltak > Avklares før eventuell klarering.

AVKLARING, KARTLEGGING OG VURDERINGER

Merk at verktøyet er ment for avklaring, kartlegging og vurderinger, og ikke for gjennomføring av tilretteleggingstiltak.

Å sørge for hensiktsmessige tilpasninger bør likevel være del av prosessen – nettopp for å unngå eller minimere behovet for tiltak. Dette kan handle om å gjøre justeringer som en engangsjobb, framfor å legge opp til unødvendige tiltak som vil kreve varig oppfølging.

Det er lagt opp til at omfanget i stor grad bør tilpasses den aktuelle ruta eller turmålet, i tillegg til tilgjengelig kapasitet. Verdien av jobben som gjøres kan vise seg svært nyttig og verdifull, selv om den gjøres rimelig enkelt. Men jo enklere det gjøres, desto større vil faren også være for at sentrale poenger ikke fanges opp. Merk at dette uansett ikke er ment å være et verktøy for en fullskala kartlegging av natur- og miljøforhold.

TEMAER OG KATEGORIER

Utvalget av sjekkpunkter er ment å dekke sentrale temaer innen arbeidet med besøksforvaltning, delt inn etter følgende kategorier:

Miljø	1	Området
	2	Interesser
	3	Transport og infrastruktur
	4	Sikkerhet
	5	Kulturminner
Natur	6	Vegetasjon og terreng
	7	Fugl og dyreliv
Annet	8	Annet

Det er lagt opp til at hvert sjekkpunkt håndteres hver for seg. Noen punkter bør likevel ses i sammenheng, som f.eks. sesong og effekter på fugl og dyreliv: Bruken av enkelte ruter og turmål kan ha klart definerte sesonger, som for eksempel trafikk langs kysten i hekketida for sjøfugl eller skisesong i fjellet i kalvingstida for villrein.

SJEKKPUNKTER MILJØ

Sjekkpunktene under tema *miljø* handler om generell kjennskap til det aktuelle området, bruken av det og de ulike brukerne.

Flere av disse punktene er rimelig selvforklarende og beskrives derfor i mindre grad. Det kan være innhenting av informasjon, enten de er basert på egne erfaringer eller ulike kilder, eller det kan være konkrete avklaringer som bør gjøre.

SJEKKPUNKTER NATUR

Gjennomgangen av sjekkpunktene under tema natur er todelt:

1. Forsøk først å identifisere områder eller punkter langs ruta eller ved turmålet som kan være sårbare for ferdsel.
2. Vurder så om ferdselen (forventet) kan skape forhold som det bør tas særlige hensyn til ved disse lokalitetene/områdene.

Vegetasjon og terreng (punkt 6) handler om typer av vegetasjon og terrenget den vokser i – i hvilken grad vegetasjonen er utsatt for slitasje og evnen den har til å reparere seg selv. Under sjekkpunktene beskrives kjennetegn og hva som gjør at ferdsel kan være problematisk.

Fugl og dyreliv (punkt 7) er her avgrenset til et utvalg fugl og større pattedyr, og i hvilken grad disse er sårbare for forstyrrelser. Det er ikke lagt opp til at man skal ut å registrere og telle arter, men heller gjøre vurderinger knyttet til deres leveområder. Sjekkpunktene består altså av områder eller lokaliteter som er typiske for disse artene, en beskrivelse av slik natur og i hvilken grad ferdsel kan virke forstyrrende avhengig av sesong.

SÅRBARHET FOR:

- Vegetasjon og terreng handler om slitasje,
- Fugl og dyreliv handler om forstyrrelser.

Veilederen skal dekke turområder som inkluderer både sjø, skog og fjell. Sjekkpunktene vil derfor ha ulik relevans avhengig av hvor man befinner seg, og må vurderes fra sted til sted.

ANNET

Vær oppmerksom på at det kan være temaer som ikke er dekket gjennom sjekklista, men som likevel kan ha relevans og som bør adresseres. Vurderinger knyttet til slike forhold kan håndteres under sjekkpunkt 8, annet.

A.3 - KILDER TIL INFORMASJON

Kartleggingen vil i stor grad kunne baseres på egne erfaringer og allerede eksisterende, lett tilgjengelig kunnskap og informasjon, enten fra lokale ressurspersoner eller nettet.

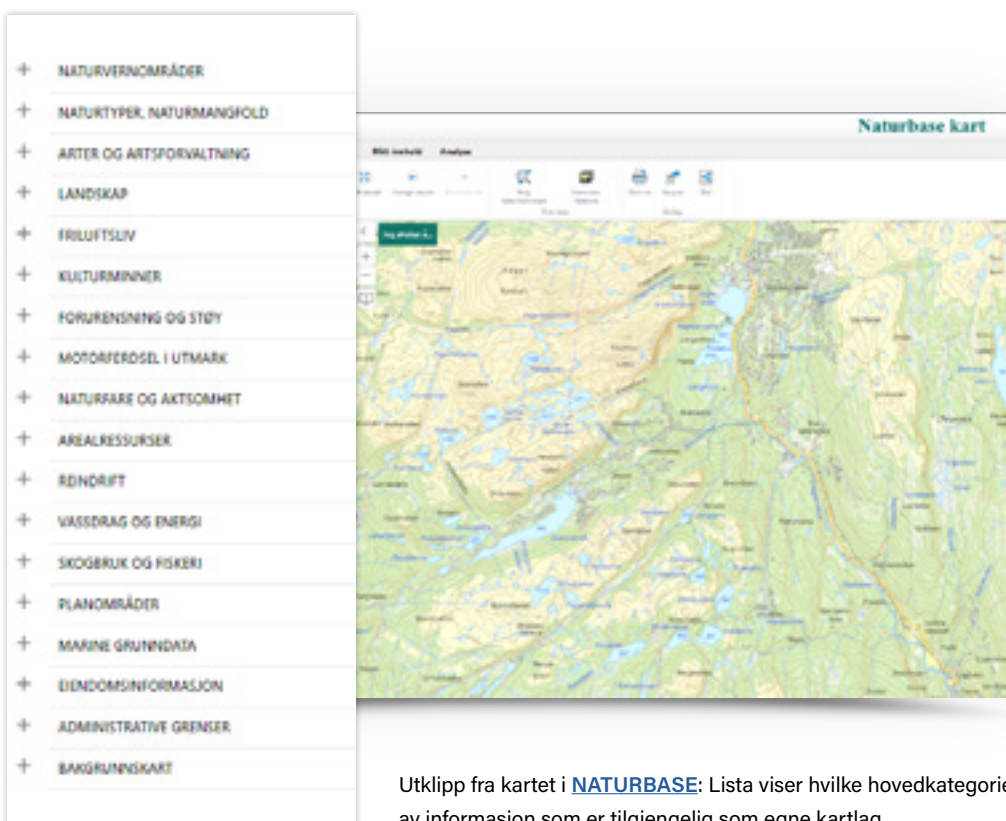
AKTUELLE DATAKILDER

Naturbase.no	Kartfestet informasjon med en rekke relevante temaer; verneområder, naturtyper, arter av nasjonal forvaltningsinteresse, friluftslivsområder, kulturminner, naturfarer mm: LENKE . Noen av kildene nevnt lenger ned i tabellen er også tilgjengelig i Naturbase.
UT	UT er en turplanlegger for informasjon, inspirasjon og planlegging. Her finner du turkart, merkede ruter, turforslag, hytter, turmål m.m. LENKE . UT lenker blant annet direkte til alle verneområdenes faktaark i Naturbase (informasjon om verneformål, naturkvaliteter og annet).
Norgeskart.no	Nasjonal database for turruter - temakart friluftsliv. LENKE .
Norgebilder.no	Fly- og satellittbilder. LENKE . Her er det også mulighet for å hente opp historiske bilder.
Norges nasjonalparker	Nettsted for alle nasjonalparkene og enkelte andre verneområder. LENKE .
Strava heatmap	Kartløsning som kan si noe om omfanget av aktivitet i et område (fot, sykkel, ski og på vann). LENKE .
Kulturminner	Register over kulturminner. LENKE . Merk at mange kulturminner ikke er registrert, og at noen er unntatt offentlighet.
Aktsomhetskart	NVEs aktsomhetskart for jord- og flomskred. LENKE .
Artskart Artsdatabanken	Kartfestet informasjon om enkeltarter. LENKE . Merk at noe informasjon er unntatt offentlighet.
Rødlista	Norsk rødliste for arter. LENKE . Norsk rødliste for naturtyper. LENKE .
Sensitive artsdata	Sensitive data over enkeltarter – passordbeskyttet. LENKE . Kommunen kan ved særlig behov oppgi slik informasjon.
Villrein.no	Samlet informasjon om villrein (Norsk villreinsenter). LENKE .
BirdLife Norge	Om bevaring av fugl og deres leveområder. LENKE . Fylkesavdelinger og lokallag. Tidligere Norsk Ornitologisk Forening (NOF).

ANNEN VEILEDNING OG FAGSTOFF

Merkehåndboka.no	Merkehåndboka.no (kap. 5, 9 og 10). LENKE . Se for øvrig omtale av Merkehåndboka under punkt 4 - Bakgrunnsstoff.
Stiskolen	Miljødirektoratets stiskole - om vedlikehold, tilretteleggingsmetoder og gjennomføring av stiprosjekter. LENKE .
NINA	Rapporter fra gjennomførte sårbarhetsvurderinger basert på NINAs metodikk, jf. kildehenvisningen. LENKE .

NATURBASE KART

The image shows a screenshot of the 'Naturbase kart' web application. On the left side, there is a vertical list of categories, each preceded by a plus sign (+). The categories are: NATURVERNOMRÅDER, NATURTYPER, NATURMANGFOLD, ARTER OG ARTSFORVALTNING, LANDSKAP, FRILUFTSLIV, KULTURMINNER, FORURENSNING OG STØY, MOTORFERDSEL I UTMARK, NATURFARE OG AKTSOMHET, AREALRESSURSER, RDINDRIFT, VASSDRAG OG ENERGI, SKOGERUK OG FISKERI, PLANOMRÅDER, MARINE GRUNNDATA, EIENDOMSINFORMASJON, ADMINISTRATIVE GRENSER, and BAKGRUNNSKART. On the right side, there is a map titled 'Naturbase kart' showing a geographical area with various features like rivers, lakes, and land use. The map interface includes a search bar at the top and several icons for navigation and map controls.

Utklipp fra kartet i [NATURBASE](#): Lista viser hvilke hovedkategorier av informasjon som er tilgjengelig som egne kartlag.

A.4 - BAKGRUNNSSTOFF

INNHOOLD

A.4-1	Besøksforvaltning (S.12)
A.4-2	Merkehåndboka (S.13)
A.4-3	UT – informasjon om natur og vern (S.13)
A.4-4	Verneområder (S.14)
A.4-5	Rødlista (S.14)

A.4-1 - BESØKSFORVALTNING

Miljødirektoratets definisjon av besøksforvaltning:

Besøksforvaltning handler om å ha kunnskap om naturområdet du har ansvaret for, og en plan for hvordan utfordringer knyttet til turisme og friluftsliv i området skal håndteres.

Besøksforvaltning er en metode som hjelper deg med langsiktig og helhetlig planlegging, slik at du kan legge til rette for og styre bruken av et område etter definerte mål.

Målet er at både natur- og kulturverdiene, allemannsretten, opplevelsen og sikkerheten blir ivaretatt. Arbeidet med besøksforvaltning skal også involvere lokalsamfunnet, slik at trivsel og bolyst blir ivaretatt og det blir lagt til rette for bred lokal verdiskaping.

En kartlegging med utgangspunkt i veilederen vil dekke de mest sentrale temaene innen arbeidet med besøksforvaltning.

A.4-2 - MERKEHÅNDBOKA

Merkehåndboka (2019) er en praktisk felthåndbok for alle som arbeider med planlegging, tilrettelegging, skilting, merking og kartfesting av turruter, og den fungerer som en nasjonal standard for slikt arbeid. Håndboka er en del av nettstedet Merkehandboka.no.

Fra Merkehåndboka kap. 2.2 om naturvennlig tilrettelegging:

Mesteparten av norsk natur, næring og annen aktivitet som foregår i utmark, tåler godt økning i turgåere og andre friluftslivsutøvere.

Men før vi setter i gang med tilretteleggingstiltak, bør vi alltid stille det grunnleggende spørsmålet:

Tåler naturen, kulturminner, lokalmiljøet, næringsutøvere og andre brukere den økte aktiviteten som tiltaket sannsynligvis vil føre til?

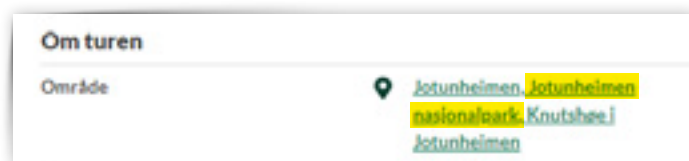
Denne veilederen er ment å være til hjelp for å svare på denne typen spørsmål.

A.4-3 - UT - INFORMASJON OM NATUR OG VERN

I turplanleggeren UT finner man turkart, merkede ruter, turforslag, hytter og turmål for hele landet. UT kommer både som nettsted og mobilapp.

Alle UT-sider med ruter og turmål i et verneområde vil være markert med en klikkbar, grønn informasjonsboks.

I områdebeskrivelsen vil det i tillegg stå oppgitt hvilke verneområder ruta eller turmålet ligger i – som her; Jotunheimen nasjonalpark.

Navnet på verneområdet lenker til verneområdets UT-side, som blant annet lenker direkte videre til verneområdets faktaark i naturbase.no.

T-merking og nasjonalpark
Foto: Mari Kolbjørnsrud

A.4-4 - VERNEOMRÅDER

VERNEFORSKRIFT. Alle verneområder har en verneforskrift som beskriver formålet med vernet. Denne vil ha bestemmelser om bevaring av plante- og dyreliv, kulturmiljøer, ferdsel, bruk, motorferdsel og hva som er tillatt/ikke tillatt og hva det eventuelt kan gis dispensasjon til.

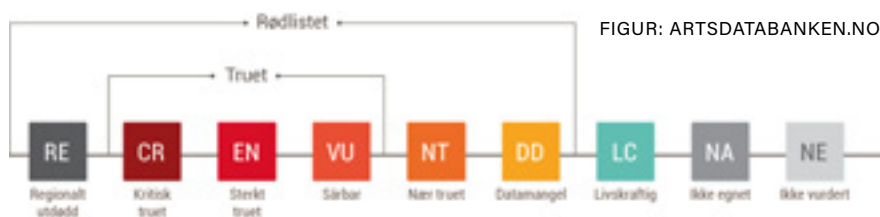
FORVALTNINGSPLAN. Alle store verneområder skal i tillegg ha en forvaltningsplan. Der vil regler og bestemmelser være beskrevet i detalj. Ferdsel og påvirkning er ofte sentrale tema i slike forvaltningsplaner.

Merk at alle turruter skal godkjennes etter verneområdets forvaltningsplan (der slik plan finnes).

BESØKSSTRATEGI. En besøksstrategi er en plan for hvordan forvaltningsmyndigheten vil gjennomføre besøksforvaltningen i et verneområde. Strategien vil inngå i forvaltningsplanen for det enkelte verneområdet.

A.4-5 - RØDLISTA

Norsk rødliste for arter er en oversikt over arter som har risiko for å dø ut i Norge. Nær 5000 arter står nå oppført på Rødlista – over 20 % av de kartlagte artene. Artene på Rødlista er plassert i ulike kategorier basert deres risiko for å dø ut. Det finnes også en tilsvarende rødliste for naturtyper.

Arter på Rødlista er ikke nødvendigvis sårbare for ferdsel. **Veilederen legger heller ikke opp til å kartlegge rødlista arter, men det kan likevel være nyttig å notere seg enkelte forekomster.** Rødlista er derfor tatt inn som egne sjekkpunkter under hhv. vegetasjon og terreng og fugl- og dyreliv.

B. SJEKKPUNKTER

Tabellen under lister opp alle sjekkpunktene, tilsvarende punktene i sjekklista. I denne delen beskrives hvert av disse sjekkpunktene; hva som skal kartlegges, avklares eller vurderes, og hva som kan være problematisk, utfordrende eller sårbart.

1	OMRÅDET (S. 16)	6	VEGETASJON OG TERRENG (S. 19)
1.1	Beskrivelse av området	6.1	Tørt, tynt og løst
1.2	Opplevelseskvaliteter	6.2	Myr, fuktig og vått
1.3	Sesong	6.3	Bratt
2	INTERESSER (S. 17)	6.4	Rødlista
2.1	Interessenter	7	FUGL OG DYRELIV (S. 23)
2.2	Brukere	7.1	Myr og våtmark
3	TRANSPORT OG INFRASTRUKTUR (S. 17)	7.2	Vann
3.1	Transport	7.3	Gammel skog
3.2	Parkering	7.4	Kulturlandskap
3.3	Annen infrastruktur	7.5	Hekkeområder
4	SIKKERHET (S. 18)	7.6	Trekkveier
4.1	Sikkerhet	7.7	Villrein
5	KULTURMINNER (S. 18)	7.8	Rødlista
5.1	Kulturminner	8	ANNET (S. 29)

1 - OMRÅDET

1.1 BESKRIVELSE AV OMRÅDET

På tur opp Mørkgonga, Nordmarka FOTO: TROND ESPEN HAUG

Kort om ruta/turmålet, og eventuelt noe om området generelt.

Hva er tilstanden på ruta/ turmålet, og er det kjente utfordringer med slitasje, vann og lignende?

Beskriv eventuelle tilretteleggingstiltak: bruer, klopper og bålplasser, og status på disse.

1.2 OPPLEVELSESKVALITETER

Imofossen, Reisdalen FOTO: TROND ESPEN HAUG

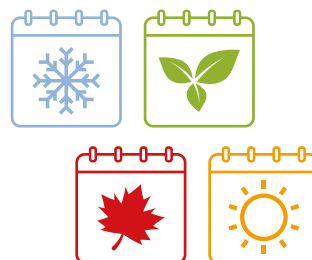
Hva kan de besøkende oppleve av natur- eller kulturverdier?

Har ruta eller turmålet unike eller særegne kvaliteter? Tenk stort og smått – nasjonalt eller lokalt perspektiv.

1.3 SESONG

Beskriv besøksmønsteret; hovedsesong, skuldersesong og ikke-sesong.

Hva begrenser eventuelt sesongen? Merk at sesong kan ha særlig relevans for sjekkpunktene om fugl og dyreliv; om når på året ulike arter er spesielt sårbare for forstyrrelser.

2 - INTERESSER

2.1 INTERESSENER

Kartlegg hvilke andre aktører som kan ha interesser i området. Det kan handle om nødvendige tillatelser, mulig samarbeid og felles interesser eller annen bruk og interesse i området.

Mulige interessenter

- ✓ Grunneiere (grunneierorganisasjoner)
- ✓ Kommune (administrativt og politisk)
- ✓ Verneområdeforvaltning (dersom ruta/turmålet involverer et verneområde)
- ✓ Fjellstyrer og allmeningsstyrer
- ✓ Landbruks- og beiteinteresser, tamreindrift
- ✓ Reiselivsbedrifter/-organisasjoner, destinasjonsselskap
- ✓ Friluftslivsorganisasjoner
- ✓ Kulturmiljøforvaltningen
- ✓ Lokalsamfunn og mer (de som bor i og ved området)

2.2 BRUKERE

Gi et anslag på antall brukere av ruta/turmålet og hvem de er – lokale, regionale, nasjonale eller internasjonale.

Hva er eventuelt potensialet for økt trafikk – ny bruk og nye brukergrupper?

3 - TRANSPORT OG INFRASTRUKTUR

3.1 TRANSPORT

Hvordan kommer de besøkende seg til og fra utgangspunktet for ruta/turmålet?

Buss, bil, båt/ferge, tog eller fly, eventuelt også noe om reisemønsteret lokalt. Er det tilrettelagt for kollektivtransport?

3.2 PARKERING

Hvordan er mulighetene for parkering?

- Er det offentlig eller privat parkering?
- Kapasitet i forhold til behov og eventuelt prisnivå?
- Uorganisert parkering – eventuelt hvor og i hvilket omfang?

3.3 ANNEN INFRASTRUKTUR

Er det toalett og søppelhåndtering ved start og slutt, underveis eller ved turmålet? Er det utfordringer knyttet til dette?

Hvordan er omfanget av overnatting ved turmålet? Er det lagt til rette for telting, hengekøye og lignende? Skaper overnatting i området utfordringer med tanke på søppel, slitasje og toalett? Er det områder der telting er uønsket eller forbudt? Annet?

4 - SIKKERHET

Tilrettelegging i bratt terreng, Eidfjord
FOTO: TROND ESPEN HAUG

Er det kjente utfordringer knyttet til sikkerhet ved ruta eller turmålet?

Hvilke hendelser kan oppstå, og er det gjort tilpasninger eller tiltak mot dette?

Aktuelle sikkerhetsutfordringer:

Snøskred, fjellskred, flom og jordskred, ferdsløse på islagte vann, tilstand på bruer, samt stikking og merking - eventuelt mangler på det.

5 - KULTURMINNER

Er det kjente kulturminner som kan være sårbare for ferdsel langs ruta eller ved turmålet?

HVA

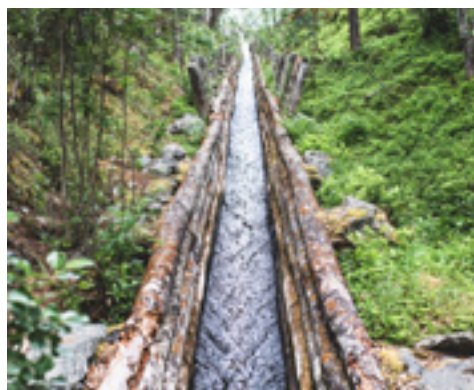
Kulturminner er alle spor etter menneskers liv og virke, inkludert steder det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til; røyser, hustuffer, hellige steiner, kokegroper, kullmiler og fangstanlegg.

HVOR

I turområder i skogen og på fjellet er det særlige arkeologiske kulturminner man bør være oppmerksomme på. Det finnes arkeologiske kulturminner i all slags terreng i hele landet. Disse er ofte ikke lette å identifisere, og de kan ødelegges av tiltak eller som følge av slitasje etter ferdsel. I tillegg kan stien i seg selv, og varder langs stien, ha kulturminneverdi.

HVORFOR

Alle kulturminner fra før 1537 og samiske kulturminner fra før 1918 er automatisk freda. Kulturminnene er beskyttet av loven. Det vil si at man begår lovbrudd hvis man ødelegger et automatisk freda kulturminne.

Tømmerrenne, Femundsmarka FOTO: LINE HÅRKLAU

6 - VEGETASJON OG TERRENG

Sjekkpunktene under vegetasjon og terreng handler om å identifisere og vurdere lokaliteter som kan være spesielt sårbare, altså utsatt for slitasje som følge av ferdsel.

Det er særlig to egenskaper som avgjør om vegetasjonen og terrenget er sårbart:

- **Slitestyrke:** Hvor mye tråkk vegetasjonen og terrenget tåler før det oppstår slitasjeskader.
- **Gjenvekst:** I hvor stor grad vegetasjonen er i stand til å reparere seg selv ved gjenvekst dersom det har oppstått slitasje.

Sjekkpunktene består av tre utvalgte grupper av vegetasjon og terrengformasjoner med beskrivelser av kjennetegn og hva som gjør disse sårbare for ferdsel.

KARTLEGGING OG VURDERING:

1. Kartlegg eventuelle forekomster av lokaliteter som beskrevet under sjekkpunktene 6.1 – 6.3.
2. Vurder så om forventet ferdsel kan skape forhold som det bør tas særlig hensyn til ved disse lokalitetene.

Det er ikke lagt opp til noen kartlegging av enkeltarter. Vurderinger knyttet til enkeltarter kan likevel knyttes til punktet om Rødlista, dersom det er særlige grunner for det.

SJEKKPUNKTER VEGETASJON OG TERRENG

6.1	Tørt, tynt og løst (S. 21)
6.2	Myr, fuktig og vått (S. 22)
6.3	Bratt (S. 23)
6.4	Rødlista (S. 23)

6.1 TØRT, TYNT OG LØST

Tørt, tynt og løst - Bossbu, Setesdalsheiene FOTO: LINE HÅRKLAU

HVA

- Tørre, eksponerte områder med tynt dekke av vegetasjon og tynt jordsmonn (grunnlendt mark).
- Områder med svært løst, fint underlag med sparsomt eller usammenhengende dekke av vegetasjon.
- Skog og hei med mye lav på fint, løst underlag (lyse lavarter som reinlav).
- Sandområder.

HVOR

Tørre, eksponerte områder med tynt dekke av vegetasjon og tynt jordsmonn finnes gjerne i overgangen mellom skog og åpne områder mot sjø og vann, og på rabber i fjellet.

Rabbe finner vi på fjelltopper, koller og rygger der vinden får godt tak. På rabbene kan det være delvis naken jord og grus selv om det er upåvirket av ferdsel.

Lav, Femundsmarka FOTO: JOHN VAN DER MEER

Spredt vegetasjon på løst, fint underlag finner vi i høyfjellsmiljø.

Skog og hei med mye lav på løst underlag er typisk for furuskog i deler av landet med lite nedbør og mye løsmasser: Østerdalen, Femundsmarka og Finnmark. Lavhei i fjellet er vanlig i mange fjellområder.

Sandområder med lite vegetasjon er gjerne knyttet til kysten og sandstrender, men forekommer også i innlandet som flomsoner langs store elver.

HVORFOR

Slike områder er generelt sårbare for ferdsel fordi vegetasjon og jordsmonn lett slites bort, mens gjenvekst vil ta lang tid. Områder med tynt dekke av vegetasjon og tynt jordsmonn mangler kraftig rotsystem som binder jorda sammen.

Der det er fast fjell, ligger vegetasjonen løst oppå. Her vil både vegetasjon og jordsmonn lett slites helt bort.

I områder med særlig løst underlag, er det også lite som binder vegetasjonen. Slitasje vil eksponere underlaget for vind og regn som kan føre til erosjon. Områder med løs og eksponert mark kan også være viktige leveområder for en del insekter. Ferdsel som bidrar til å holde slike områder åpne kan derfor i noen tilfeller også være positivt.

Vegetasjon og naken grus - Ossjøen, Hardangervidda
FOTO: TROND ESPEN HAUG

I lavdominerte områder vil laven lett knuses ved tråkk, det er lite som binder jorda og det oppstår derfor lett erosjon som følge av slitasjen. Det vil også være dårlig grunnlag for gjenvekst, selv om ferdselen opphører.

Tørre skoger og heier med grovt og mer stabilt jordsmonn, er ikke å regne som spesielt sårbare, men også der vil det lett oppstå synlig påvirkning etter tråkk dersom belastning blir stor.

6.2 MYR, FUKTIG OG VÅTT

Våt sti, Haglebu FOTO: TROND ESPEN HAUG

Hellende, fuktige områder har også dårlig evne til gjenvekst fordi grunnen blir ustabil. Flate myrer har generelt god evne til gjenvekst dersom påvirkningen opphører.

HVA

Myr, vannpytter og annet fuktig terreng.

HVOR

Finnes alle steder der det er fuktig i bakken, gjerne som større myr- og våtmarksområder.

HVORFOR

Slike områder er sårbare fordi de har dårlig slitestyrke, og det oppstår lett spor av tråkk som kan forverres med økt ferdsel. Der det er hellende terreng eller rennende vann, kan tråkk drenere vann og føre til utvasking og erosjon.

6.3 BRATT

Sti i bratt terreng med utvasking, Femundsmarka FOTO: LOUISE BRUNBORG-NÆSS

Knekkpunktet og øvre del av en brink/skrent har særlig dårlig slitestyrke på grunn av tynt dekke av vegetasjon.

HVA

Bratt skråning eller brink/skrent med løst, fint underlag.

HVOR

Bakker med mer enn 10 graders helling kan som en hovedregel regnes for bratte.

En brink/bratt skrent er en liten bratt skråning som ofte har et tydelig knekkpunkt på toppen. Dette finner vi der det er avsetninger av løsmasser, gjerne langs elver.

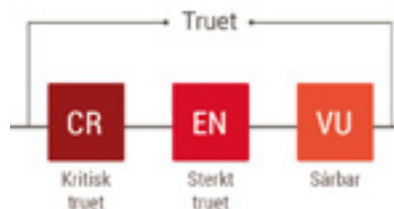
HVORFOR

Bratt terreng med løst eller fint underlag er sårbart fordi det lett kan oppstå erosjon og utvasking eller utrasing dersom det blir slitasje, noe som vil fortsette og forverres selv om ferdselen skulle opphøre.

6.4 RØDLISTA

Rødlista arter eller naturtyper er ikke nødvendigvis sårbare for ferdsel, men kan være det. Det er heller ikke lagt opp til å kartlegge rødlista arter.

Informasjon om særlige forekomster kan uansett være nyttig å notere seg, dersom det ikke har kommet fram under sjekkpunktene over.

7 - FUGL OG DYRELIV

Sjekkpunktene under *fugl* og *dyreliv* handler om å identifisere og vurdere områder som kan være særlig sårbare, altså områder som kan være utsatt for forstyrrelser som følge av ferdsel.

Sjekkpunktene består av typiske leveområder for et lite utvalg av fugl og større pattedyr; hva som kjennetegner slike områder, hvor de er og hva som gjør de aktuelle artene sårbare for ferdsel. Det er altså dyras bruk av naturen og forekomsten av slike områder som skal vurderes.

Sårbarheten avhenger av hva de enkelte artene tåler av forstyrrelser. Merk at sårbarheten i stor grad knytter seg til forstyrrelser under hekking og yngling på våren og forsommeren.

Enkelte arter kan likevel også være særlig sårbare på andre tider av året; som for eksempel vinterstid ved tidlig etablering av revir og pardannelse hos ugler og rovfugl.

KARTLEGGING OG VURDERING:

1. Kartlegg eventuelle forekomster av områder som beskrevet under sjekkpunktene 7.1 – 7.7.
2. Vurder så om forventet ferdsel kan skape forhold som det bør tas særlig hensyn til ved disse områdene.

Det finnes mye tilgjengelig kunnskap over slike potensielt sårbare områder; hekkelokalteter for rovfugl, kalvingsområder for reinsdyr eller spillplasser for skogsfugl.

Vurderinger knyttet til enkeltarter som ikke er dekket av de øvrige punktene, kan eventuelt knyttes til punkt 7.8 Rødlista.

SJEKKNPUNKTER FUGL OG DYRELIV	
7.1	Myr og våtmark (S. 25)
7.2	Vann (S. 25)
7.3	Gammel skog (S. 26)
7.4	Kulturlandskap (S. 27)
7.5	Hekkeområder (S. 28)
7.6	Trekkveier (S. 28)
7.7	Villrein (S. 29)
7.8	Rødlista (S. 29)

7.1 MYR OG VÅTMARK

Ringgås FOTO: TROND ESPEN HAUG

HVA

Myr og våtmarkssystemer varierer i størrelse og kan dekke svært store arealer.

HVORFOR

Dette er viktige leveområder for en rekke fuglearter, gjerne der myr utgjør en mosaikk med annen type natur. En lang rekke fuglearter hekker i slike områder.

Flere av artene blir trolig ikke særlig påvirket av folk, men man bør unngå å legge til rette for ferdsel nær spill- og reirplasser.

Aktuelle rødlista arter: Blåstrupe, brushane, dobbeltbekkasin, dvergspurv, fiskemåke, gjøk, hettemåke, lappugle, lappspurv, lerkfalk, lirype, myrhauk, myrrikse, nattergal, sivspurv, slagugle, snøugle, stjertand, storspove, sædgås, tyvjo, vepsevåk, vipe.

Andre aktuelle arter: Dvergfalk, dvergspett, enkeltbekkasin, fjellmyrløper, gluttstnipe, grønnstilk, jordugle, krikand, kvartbekkasin, lappspove, myrsnipe, rugde, rødstilk, skogsnipe, smålom, småspove, sotsnipe, strandsnipe, svømmesnipe, trane, vierspurv.

7.2 VANN

Svømmesniiper FOTO: TROND ESPEN HAUG

HVA OG HVOR

På og ved innsjøer, dammer og elver, inkludert deltaområder og åpne områder i flomsonen.

Delta finner vi der det har bygget seg opp med sedimenter i en innsjø ved utløpet fra en elv.

HVORFOR

Viktige leveområder for en rekke fuglearter.

Mange hekker i terrenget nært inntil, og de finner gjerne tilbake til de samme lokalitetene år etter år. På mindre, adskilte områder kan ferdsel langs land og på vannet virke forstyrrende på ender, vadere og andre, særlig ved reirplassene i hekketida.

Delta er særlig viktige beiteområder for mange vadere, måker og ender under trekktiden og om vinteren. I tillegg hekker en rekke arter i slike områder. **Deltaer er ofte relativt små, og mye ferdsel kan derfor virke svært forstyrrende for beitende og hekkende fugl. Mengden ferdselen vil være av stor betydning for effekten.**

Aktuelle rødlista arter: Bergand, dverggås, dverglo, dvergmåke, fiskemåke, fiskeørn, havelle, hettemåke, horndykker, lappfiskand, lappsanger, lerkfalk, makrellterne, nattergal, sandsvale, sivspurv, sjøorre, skjeand, stjertand, svartand, sædgås, vepsevåk, vierspurv.

Andre aktuelle arter: Brunnakke, dvergspett, enkeltbekkasin, gluttsnipe, krikkand, laksand, rødnebbterne, sandlo, sangsvane, siland, skogsnipe, smålom, stokkand, storlom, storskarv, strandsnipe, svømmesnipe, temmincksnipe, toppand, trane.

TILLEGG FOR KYST

Grunne områder i sjøen: En lang rekke fuglearter er spesielt knyttet til grunne områder i sjøen, både i hekkeperioden, under trekket og som oppholdssted om vinteren. Områder med mudderbunn er spesielt viktige for en del av disse artene.

Ferdsel til vanns vil virke særlig forstyrrende i slike områder. Dette gjelder spesielt mindre lokaliteter med få alternative områder nært inntil.

7.3 GAMMEL SKOG

Død ved FOTO: TROND ESPEN HAUG

HVA

Gammel, høyvokst skog, områder med mye død ved og gamle hule trær.

HVORFOR

Gammel, høyvokst skog er viktige leveområder for hønehawk og annen rovfugl, som kan være sårbare for forstyrrelser i hekketiden.

Flere arter hakkespetter lever også i gammel naturskog, men anses å være mindre sårbare for ferdsel. Hakkespettene trives i ulike skogtyper med et rikt utvalg av gamle trær, død eller døende ved (stående eller liggende). Fjerning av død ved og døde trær bør unngås.

Gamle hule trær er viktige hekkeplasser for flere ugler og spurvefugler som meiser, fluesnappere og stær. Permanente eller mye brukte leirplasser vil i hekketiden virke forstyrrende for hullrugere.

Aktuelle rødlista arter:

Hønehawk, lappfiskeand, lappugle, lerkfalk, stær, vepsevåk

Andre aktuelle arter:

Dvergspett, gråspett, havørn, hvitryggspett, kongeørn, musvåk, rugde, ugle.

Flaggspett med reir FOTO: TROND ESPEN HAUG

7.4 KULTURLANDSKAP

Kjeåsen, Eidfjord FOTO: TROND ESPEN HAUG

HVA OG HVOR

Kulturlandskap i skogen og ved kysten, og kulturmark i fjellet.

HVORFOR

Kulturlandskap kan være leveområde for mange fuglearter, spesielt dersom landskapet er mosaikkpreget. Slike områder er formet av menneskelig aktivitet, og det vil som regel ikke være behov for noen spesiell tilrettelegging for ferdsel for artene som lever her.

Kulturmark er generelt lite rik på rødlista fuglearter, og det er i utgangspunktet ikke særlig behov for tilpasning i forbindelse med ferdsel i slike områder. Flere fuglearter er likevel sårbare for ferdsel ved reirplassen.

Aktuelle rødlista arter: Dvergfalk, Dvergspurv, fiskemåke, gjøk, gulspurv, hortulan, hønehauk, kornkråke, lappugle, lerkfalk, nattergal, rosenfink, sandsvale, sanglerke, snøugle, storspove, stær, taksvale, trelerke, tyrkerdue, vaktel, vepsevåk, vipe, åkerrikse.

Andre aktuelle arter: Dvergfalk, dvergspett, gråspett, heilo, jordugle, musvåk, rødstilk, småspove, stokkand, toppand, trane, tårnfalk.

7.5 HEKKEOMRÅDER

Vandrefalk ved reirplass FOTO: TROND ESPEN HAUG

HVA

Hekkeområder for rovfugl og ugler.

HVOR

Rovfugl og ugler hekker ofte i bergvegger (nakent berg), og benytter gjerne de samme reirplassene år etter år.

Noen arter har også reir i trær, mens snøugla hekker på bakken (rabber).

For flere av rovfuglene og uglene finnes det eksakt kjennskap til hekkelokalitetene. Eventuell informasjon om slike hekkelokaliteter skal som hovedregel ikke offentliggjøres.

HVORFOR

Rovfugl og ugler er generelt svært sårbare for menneskelig aktivitet ved reirplassen. Dagrøvfuglene er særlig sårbare også under etablering på vårvinteren.

Aktuelle rødlista arter: Fiskeørn, hubro, hønsehauk, jaktfalk, kongeørn, lappugle, lerkfalk, myrhauk, slagugle, snøugle, vepsevåk, snøugle.

Andre aktuelle arter: Dvergfalk, fjellvåk, havørn, jordugle, kongeørn, musvåk, spurvehauk, tårnfalk, vandrefalk.

7.6 TREKKVEIER

Man bør unngå å legge til rette for ferdsel nær kjente trekkveier for større pattedyr; elg, hjort og gaupa.

Gaupa er kategorisert som sterkt truet, jf. *Rødlista -21*.

Gaupa FOTO: TROND ESPEN HAUG

7.7 VILLREIN

Villrein krever store arealer, og den kan bli særlig negativt påvirket av menneskelig ferdsel og aktivitet.

Reinen bruker ulike deler av fjellet til ulike tider på året. Sårbarheten kan derfor være knyttet til forskjellige områder avhengig av sesong. Villreinen er kategorisert som nær truet, jf. *Rødlista -21*.

Merk at også tamrein kan være sårbar for forstyrrelser. Tamreindriften er knyttet til sjekkpunkt 2.1 - interessenter.

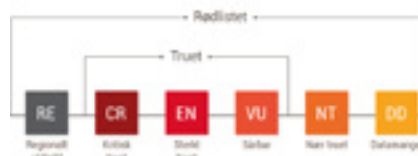

Villrein, Breheimen FOTO: MORTEN KIELLAND

7.8 RØDLISTA ARTER

Rødlista arter er ikke nødvendigvis sårbare for ferdsel, men kan være det. Det er heller ikke lagt opp til å kartlegge rødlista arter.

Informasjon om særlige forekomster kan uansett være nyttig å notere seg, dersom det ikke har kommet fram under sjekkpunktene over.

8 - ANNET

Om eventuelt annet som ikke er dekket av punktene over, som man likevel bør være oppmerksom på eller forholde seg til.

C. SJEKKLISTE

Hvert punkt i tabellen under er nærmere beskrevet i del B - sjekkpunkter.

Det er lagt opp til fire valg per sjekkpunkt:

- **Ikke vurdert:** Sjekkpunktet har ikke blitt vurdert.
- **Ikke relevant:** Sjekkpunktet har blitt vurdert som ikke relevant for ruta/turmålet.
- **Klarert - OK:** Sjekkpunktet har blitt vurdert og klarert som ok.
- **Oppfølging:** Sjekkpunkt som krever videre oppfølging.

Sjekklista bør suppleres med notater og eventuelt bilder, jf. veiledningen i del A.

Sjekk-punkter	NAVN/ID - rute/turmål (eventuelt del av rute)	Ikke vurdert	Ikke relevant	Klarert - OK	Oppfølging
1	OMRÅDET				
1.1	Beskrivelse av området				
1.2	Opplevelseskvaliteter				
1.3	Sesong				
2	INTERESSER				
2.1	Interessenter				
2.2	Brukere				
3	TRANSPORT OG INFRASTRUKTUR				
3.1	Transport				
3.2	Parkering				
3.3	Annen infrastruktur				
4	SIKKERHET				
4.1	Sikkerhet				
5	KULTURMINNER				
5.1	Kulturminner				
6	VEGETASJON OG TERRENG				
6.1	Tørt, tynt og løst				
6.2	Myr, fuktig og vått.				
6.3	Bratt				
6.4	Rødlista				
7	FUGL OG DYRELIV				
7.1	Myr og våtmark				
7.2	Vann				
7.3	Gammel skog				
7.4	Kulturlandskap				
7.5	Hekkeområder				
7.6	Trekkveier				
7.7	Villrein				
7.8	Rødlista				
8	ANNET				
8.1	Eventuelt annet som ikke er dekket av punktene over				

Den Norske Turistforening

